

40 UTRIKES.

Saima n:o 6 12. II 1846

- A. Hvad nytt?
 B. Konspirationen i Posen var den sednaste.
 A. Huru är det fatt med den?
 B. Det vet ingen, Nutidens »upptäckter» på jorden äro hemliga. Att häfva sig upp och täcka öfver, det är att upptäcka.
 A. Än de på himmelen?
 10 B. Dem anser man för småsaker, passande för hvarje öra. Om den nya planeten *Astræa* får man veta, hvad man vill och behagar.
 A. Det är godt, att dock himlavägarne äro fria.
 B. Icke så heller. Vägen till himmelen utgör en vigtig del af administrationen. Man rådplägar som bäst derom i Berlin. Visa män från hela Tyskland säga der vid ölstopet »Meines Erachtens» o. s. v.
 A. Duger då icke den gamla officiela vägen?
 B. Vasserra den är lika god som en ny. Den kan aldrig uppnötas, ty ingen har nånsin vandrat derpå. Med den nya kommer det att gå på samma sätt.
 20 A. Hvarföre anläggas den då?
 B. Det blir enformigt att förgäfvos mota in folket på den gamla. Får man en ny, så kan man säga: kasch på nya vägen! – De, som kunna, böra väl hafva något tillfälle att mota och kascha.
 A. Men Svenska styrelsen synes icke bry sig derom.
 B. Hur så?
 A. Den ger Engelsmännen tillstånd att anlägga jernväg bredvid kanalen och lemnar folket fritt att välja mellan båda och landsvägen.
 B. Du menar, att de i Berlin också kunde lemna saken åt ett Engelskt bolag.
 30 A. Så gör man i England – och i Amerika.
 B. Men Tyskarne måste resa till Amerika för att göra efter. På egen jord måste t. o. m. deras gröthvila regleras af »die hohen und höchsten Herrschaften».
 A. »Ligesaa er det kun» – hos Lillepytterne, sade Trojaneren.

41 HR GT. OM KUNG FJALAR.

Saima n:o 6 12. II 1846

- 40 I Morgonbladet har under signaturen Gt. influtit en uppsats »mot» Saimas recension af Kung Fjalar. Hvad Hr Gt. egentligen påstår, är icke så lätt att finna; ty uppsatsen hopförer på rader en mängd frågor med deras pretenderade lösning, för hvilkas utredande alla tidens utmärktaste tänkare skrivit volymer.
 Vid sådant förfarande skulle Hr Gt:s uppsats för sig fordra en recension, vidsträcktare än en tidnings utrymme och en tidningsskrivares tid och förmåga medgifva. Vi nödgas derföre, så godt sig göra låter, söka en hufvudsumma af hans yrkanden och upptaga denna till skärskådande. Osäkre om vi härvid träffat rätt, sammanfatta vi hans förmenanden förslagsvis i påståendet: att det sannt dramatiska motivet i Kung Fjalar är hjeltens egoism, hans af denna föranledda brott mot en gudomlig ordning, hans ånger och subjektiva försoning, samt att detta öfverhufvud bör utgöra motivet i hvarje tragedi, emedan tragedin sålunda är kristlig, är sådan, den vara bör.
- 50

Väl motsäges denna uppfattning af Hr Gt:s anförande, att Frälsarens, den sedligt fullkomliges, lidande, död och uppståndelse, vore den sublimaste tragedi. Kollisionen, säger han här, är den mellan individens fullkomlighet och världens ondska. Vi lemna derhän kristligheten i en sådan åsigt, hvilken förgäter, att denna kollision är samma gudomliga individs egen vilja; ehuru häraf följer, att handlingen här saknar hvarje dramatisk kollision. Vi påminne endast, att sålunda intet annat ämne för tragedin finnes; emedan ingen annan individ är den sedlige emot en ondskefull verld. Och vi borde kanske derföre anse Förf:s på flera ställen yttrade antagande: att individens öfvermod, igasjelfviska upp- 10
trädande mot en helig ordning, hans ånger och inre försoning utgör tragedins sanna motiv, för Förf:s verkliga åsigt af den kristliga tragedins natur.

Det synes nu icke behöfva mycket omordas, att det för dramat såsom skaldeslag utmärkande är handling. Men individens ånger, tro och försoning är icke handling, utan känsla, öfvertygelse, vetande. Denna process såsom föremål för dikten tillhör derföre lyriken, icke dramat. Der dess närvaro yttrar sig i handling, der skönjes endast frukten deraf såsom den renade, sedliga viljans verk.

Men att fordra en sådan vilja hos det handlande subjektet, är att fordra ett substantielt, ett allmänt, förnuftigt innehåll i hans handlingar. Hr Gt. har nu det infallet att sätta intresset icke i ett sådant individens sträfvande för ett sedligt mål, utan i hans omvändelse från det onda, äfven om denna omvändelse är blott innerlig och sker i sista stund. Hvad skulle väl en härpå byggd tragedi vara? Månne annat än en målning af hjeltens brott och laster, och i femte akten hans död efter en tillräckligt lång monolog, beskrifvande hans ruese, omvända sinnelag och hopp om paradiset glädje? Det plär väl framställas som ett bevekande skäl för snar omvändelse, att dödstunden är osäker; men i 20
en väl inrättad tragedi kan den med all säkerhet uppskjutas till femte akten, och bör väl såsom styckets glanspunkt icke tidigare anbringas. Det torde icke vara svårt att afgöra, hvilket konstvärde en så beskaffad tragedi skulle ega. 30

Hr Gt. skall kanske svara, att det icke är så han menat det. Ty såsom förr nämndt är, han har äfven förklarat Kristendomens stiftares öden för den sublimaste tragedi och i sammanhang dermed sagt, att den kristliga tragedin icke har att framställa en kollision mellan t. ex. familj och stat utan mellan kristendomens ande och alla menliga samhallet sinstitutioner.

Men om så är, så fordras ju åtminstone ett sedligt motiv hos den handlande, om hans sträfvanden skola ega något värde, hans öden väcka något deltagande, om hans handlingar öfverhufvud skola kunna blifva hufvudföremål för en dramatisk dikt. Skulle vi således få antaga den nyssnämnda åsigten för Hr Gt:s sannskyldiga, så öfverensstämmer han häri med oss. Men han fattar det sedliga innehållet, likasom mycket annat, i en »eminentare» mening, än vi det förmå. Han fordrar hos sin tragedis hjelte en vilja, rigtad mot allt bestående samhälle, en högre vishet, af hvilken verlden, sådan han är, ännu icke eger någon del. För oss åter är denna vishet, som i hvarje tid vill bygga upp 40
verldshistorien från grunden, höjden af all egoism, det sublimaste godtycke, den mest kolossala narraktighet. Så till vida står då Hr Gt:s ena förmenande om dramatisk dikt i sammanhang med det andra, ja den sednare upplyser, af hvad art den sjelfviskhet bör vara, hvilken Hr Gt. enligt sitt första utlåtande gör till ångerns och omvändelsens föregångare. Endast att Hr Gt. enligt åsigten N:o 2 förklarar denna 50

egoism för höjden af sedlighet och kristendom. Om han härvid betänkt, att dramat framställer handling, synes dock osäkert. Ty det låter väl säga sig, att den ädlaste människa kan drömma en platonisk stat eller ett lycksalighetens eldorado, och att hon med skaldens gåfva kan beskrifva sin syn. Men vill hon i handling förverkliga drömmen, så har hon att börja med det beståendes totala tillintetgörande; och att kalla detta för god sed, för sedlighet, låter dock något befängdt. Utan orättvisa kan man icke fordra, att människorna, sådane de äro, böra finna något tragiskt i ett dylikt fantastiskt företag. Ehuru således icke ens framställandet af ett Utopien, som föga har gemensamt med den verkliga världen, kan vara dikten förmenadt, ja fastän äfven en dramatisk skildring kan uppdragas på denna botten, så måste äfven här handlingen ställas i samklang med den antagna seden, med de fingerade samhällsförhållandena, om någon kollision skall kunna uppstå, och sjelfva denna utopistiska värld måste i någon punkt uppoffra af sin fullkomlighet och närma sig den usla verkliga världen. Att dock dikten är skönare, ju mera sannt mensklig den är, lär ingen betvifla. Men framställer dikten en individ, som vill förvandla den verkliga världen i en sådant utopien, och för hvars blick allt i denna värld är förvändt, så blir denna individ ohjelpigen sjelf en förvänd person, och dikten en komedi icke en tragedi. Don Quixotte är i denna genre ett odödligt varnande exempel.

Utän tvifvel kan Hr Gt. åberopa, såsom han redan gjort det, att äfven enligt vår åsigt människans jag, hennes egoism, bör vara närvarande i hvarje hennes handling, ja att det ädlaste verk, hvarför hon må arbeta, erfordrar hennes själs hela energi, kan fulländas endast, om hon deråt hängifver sig med passionens styrka. Man har kallat denna passionerade hängifvenhet för ett ädelt mål pathos, till skilnad från de lägre sinnliga passionerna; och vi hafva äfven begagnat det förra namnet. När nu Hr Gt. den ena gången gör sjelfviskheten till motiv för den dramatiska utvecklingen, yrkar han den andra, att en ädel, sedlig verksamhet bör vara fri från all passion. Han, som erkänner människans syndfullhet i »eminentare» mening än vi, medger nu väl äfven, att människan i denna värld icke kan handla utan passion. Men han tycker, att hon bör känna det; hvarföre äfven dikten bör framställa passionen endast i det onda. Vi förbise här dubbelheten i hans åsigt af, hvad tragedin bör framställa, om en ångrande syndare eller en öfvermensklig verldsfröbättrare, eller om båda delarne. Saken kan förtjena några ord äfven utan afseende på Hr Gt:s förmenanden.

Ingen, som i saken lärt det första a. b. c. torde betvifla, att en dramatisk dikt utan menskliga passioner hvarken är drama eller dikt, om icke det sednare ordet fattas liktydigt med lögn. Och likväl lär ingen finna behag i en dikt, som icke skulle framställa det sanna, det rätta såsom handlingens mål. Orsaken härtill är den enkla anförda, att intet utmärkt af människa åstadkommes utan passion, utan pathos.

Ty när en stor tanke fyller människans själ och drifver henne till handling, verkar människan icke blott af egen kraft, utan hon lider, förhåller sig passivt till den andas makt, af hvilken hennes handlingar styras. De gamle hade sitt »pati Deum.» Kristendomen tillerkänner likaså hvarje godt verk icke åt människans förmåga, utan åt Guds kraft i henne. Luther egde en sådan passionerad verksamhet icke mindre än Napoleon, de vetenskapsmän, hvilka i ljuset frambragt verldsvigtiga sanningar, hafva varit fulla deraf likasåväl som hvarje utmärkt skald och bildande, konstnär.

Pathos eller passion benämnes denna oemotståndliga drift att handla

och verka, just emedan den yttrar sig såsom en omedelbar ingifvelse, icke såsom ett blott öfverlagdt kallt beslut. Att den för utförandet skulle kunna undvara insigt och öfverläggning, vill väl ingen påstå. Men t. ex. den fosterlandsälskande, frihetsälskande hjälten verkar för sitt mål, icke till följd af öfverläggning och betraktelser öfver rätt och orätt, utan emedan han såsom Luther »icke kan det annorlunda.» Till och med blotta herrskaremakten, kan såsom hos Fjalar och Kreon, innebära en sådan pathos, en visshet om gudomlig sändning. Och nedsättande för människovärdet är det ingalunda, att den individ, som känner sig kallad att utföra verldsandens verk, af denna sändning helt och hållet hänryckes, så att hans subjektivitet försvinner i den ena driften att utföra det värf, hvartill han sändes.

10

I det lilla kan en sådan pathos blifva löjlig och tillgjord. Men der fråga är om nationers öden, om mensklighetens högsta angelägenheter, der är den ett bevis för individens kallelse att leda dem. Saken är dock här af så omfattande art, att många kollisioner måste vid dess utförande uppstå. Hvad som för den bör vika, hvad jemte den kan bestå, hvilka medlen äro för dess utförande – allt detta är frågor, dem mensklig insigt icke så lätt kan lösa. Vissheten om dess berättigande, den kraft hvaraf, människan drifves till dess förverkligande, kan här lättare än eljest förmå henne att tillgripa det första bästa medel, att ringa akta det redan bestående, och att sålunda ådraga sig skuld. Ja mensklig svaghet kan göra, att hennes medvetande om hennes sändnings storhet leder henne till öfvermod och bereder hennes fall. Här af kommer, att man med intresse kan omfatta en sådan individs öden, äfven i hans svaghet. Ty den sak, för hvilken han lefvat och verkat, försonar i sin framgång äfven, hvad han af mensklig svaghet brutit.

20

Härom ännu sednare några ord. Derförinnan böra vi kanske omnämna, att sjelfva orden pathos och passion icke behaga Hr Gt.; icke heller kan en ädel vilja, som ledd af en sådan pathos felar, hos honom vinna förlåtelse. Han vill – och detta är åter den ena sidan af hans tycke – att hjälten i en tragedi skall fylla all lag, veta allt, beräkna allt, vara lika varm för allt ädelt, och att detta skall heta entusiasm. Nu är val obestridligt, att t. ex. ungdomsentusiasmen är varm för allt sannt och rätt. Men den stadnar också vanligen dervid, utan att skrida till handling. Man har derföre gjort ordet entusiasm till uttryck för ett blott teoretiskt förhållande. Då deremot entusiasmen öfvergår till handling, medför sakernas tvång, att människan redan har nog af ett sträfvande; och då hon vänder sig till detta, kräfvver det hennes viljas hela energi. Den som icke sålunda inskränker sig, men i sin ifver vill omfatta allt, han fullbordar intet, utan blir i sitt görande narrens vederlike. Men det är detta Hr Gt. stundom vill.

30

40

Eller rättare: han talar om dramat; men har icke erinrat sig, att dramat är handling. Ehuru han således å ena sidan anser för väsendtligt, »att saken går fram», är honom på andra sidan sakens framgång, den objektiva försoningen, en ringa sak, i hvars ställe han vill bringa subjektets försoning, individens ånger och omvändelse, på bräderna. Att dramat framställer försoningen i handling, det är honom en styggelse. Han vill nödvändigt låta sina hjeltar teoretisera. Han tycker i allmänhet, att det är synd om synden. Han tillåter derföre icke, att den anses förnuftigt nödvändig, att den får tillhöra Skaparens verldsplan. Om sålunda det onda blir ett absolut väsende, som är sitt eget upphof, bekymrar honom icke. Väl nekar han icke, att äfven den ädlaste menniska måste fela. Men detta är honom åter icke i lag. Passionen, som leder till fel och brott, vill han utrota. I stället gör han entusiasmen

50

till en panacee mot det onda. Man kan härom säga: att det verkligen var skada, att entusiasmen icke var uppfunnen redan i paradiset; ty då skulle det onda icke funnits till. Att sålunda äfven hela effekten af den subjektiva försoningen skulle varit för dramat förlorad, vore Hr Gt:s eget fel.

Hr Gt. har dock åtagit sig att öppna nya världar för handlingen, sedan världshistorien blifvit honom för trång. Han anser icke ens vetenskapen för teori utan för handling. Likaså kallar han religionen en egen sfär för handling. Deraf måste väl följa, att den religiösa öfvertygelsen icke för honom är hufvudsak. Nu ordnar åter och bestämmer staten eller hvarje medborgerligt samhälle om den religiösa handlingen såsom gudstjenst. Äfven hvarje sedlig handling öfverhufvud af religiöst sinne måste väl vara uppfyllandet af en pligt mot medmenniskor, mot det mänskliga samhället. Men Hr Gt. vet ännu om en den religiösa handlingens värld, hvilken blott medelbart har beröring med familj, borgerligt samhälle och stat. Hvar den finnes, detta synes dock Hr Gt. tills vidare vilja behålla för sig sjelf. Ännu erbjuder honom konsten en ny sfär för handling. Nedskrifvandet af ett poëm t. ex., knäppandet på en sträng, stenhuggning, färgers blandning och påstrykning äro prof på konstnärers praktiska verksamhet. Åtminstone har Hr Gt. glömt att anföra andra prof. Eller kanske anser han hvarje själsverksamhet för en handling, hvilken äfven dramat bör framställa? Uppriktigt sagdt: vi misstänka, att Hr Gt. aldrig gjort sig reda för skilnaden mellan teori och praktik, mellan vetande och handling. Denna underlåtenhet ger åtminstone en nöjaktig förklaring öfver hans förmenanden om dramat. Någon annan förklaring finne vi icke; i händelse icke Hr Gt. sig ovetande varit ledd af den honom förhatliga pathos, och af denna drifvits ut att omvända hedningar. Vi försäkre dock, att hans ifver i detta fall varit opåkallad.

Med Hr Gt:s föreställningar om menniskoandens teoretiska och praktiska förhållande är det för öfrigt icke att undra, att han kan »göra invändningar» mot hvarjehanda. Vi bekänne också, att deras dubbelhet gör bemötandet svårt. Men ehuru Hr Gt. genom denna signatur anser sig hafva brutit sin anonymitet, behagade han förlåta, att vi icke på god tro antagit dessa invändningars riktighet.

42 OM PRESTERLIGA AFLÖNINGEN.¹

40 *Saima n:o 6 12. II 1846*

Sanningen är en. Ty vore hon tvåfaldig, så vore hon icke den enda. Dock äfven Mahomet var en profet. Den saken har på jorden flera vittnesbörd än någon annan – med undantag likväl af satsen, att hvar och en är sig sjelf närmast. Och då med sistnämnda sats så förhåller sig, är det svårt att inse, hvarföre icke allt i världen skulle få stå på sin egen fot. Oss synes derföre, att presterliga aflöningen bör förblifva på den gamla foten.

Filosofin kan egentligen sägas vara en vetenskap, som intet vill taga, utan allt gifva. Deraf kommer tidens otro, teosofi, neologi, rationalism och unghегelianism. Teologin deremot både tager och gifver. Det skulle i sanning stå eländigt till med stat och kyrka, om icke teologin hade något att taga. Hvad den tager, är det fasta och handgripliga,

¹ Se tvenne artiklar i Morgonbladet.